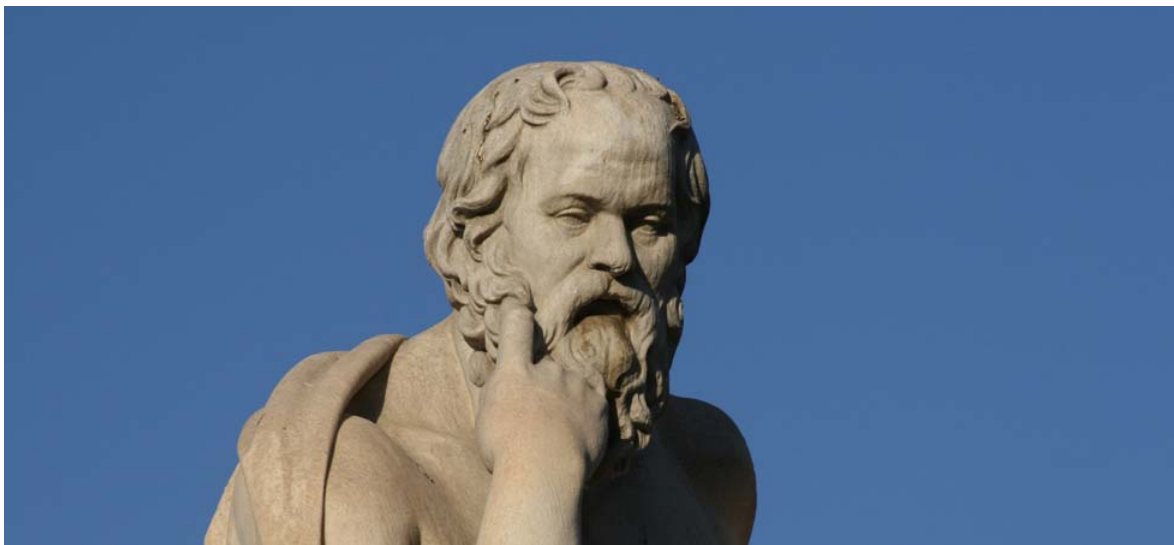

Η διαλεκτική της Αρετής μετά της Γνώσεως κατά τον Πλάτωνα (Γ')

/ [Πεμπτούσία](#)

Το άγαλμα του Σωκράτη, εμπρός από την Ακαδημία Αθηνών (Φωτ.: Νίκος Λουπάκης)

Η πλατωνική διαλεκτική πόρρω απέχει από το να είναι μία καθαρώς νοηματική -νοητική - ορθολογική διαδικασία αναζητήσεως της αληθείας, αλλά εμπεριέχει έντονον το συναισθηματικόν, το πνευματικόν και το αξιολογικόν - αξιακόν στοιχείον, δεδομένου ότι, τελικώς, ανάγεται ακόμη και εις την θέαν των Ιδεών και του Απολύτου όντος. Προϋπόθεσις της διαλεκτικής κοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων είναι η ύπαρξις ειλικρινούς σχέσεως μεταξύ αρετής και γνώσεως και δη και της φιλίας, ακόμη και υπό την θεϊκήν ερωτικήν της μορφήν, όπως αυτή συζητείται εις τον διάλογον *Συμπόσιον*, δεδομένου ότι και αυτή, η προς το θείον αναγωγή της ψυχής, ελαύνεται υπό της δυναμικής διαλεκτικής φοράς.

Δια πρώτην φοράν εις την ιστορίαν των Ιδεών ο ηθικός προβληματισμός δια του Σωκράτους απετέλεσεν αντικείμενον συστηματικής φιλοσοφικής ερεΰνης. Εν αντιθέσει προς τους Σοφιστάς, ο Σωκράτης εμερίμνησεν δια του λόγου να ρυθμίση την ηθικήν διαγωγήν του ανθρώπου και να του εξασφαλίση την κατοχήν του υψίστου αγαθού, της ευδαιμονίας. Την πρωτοβουλίαν του Σωκράτους περαιτέρω επηύξησεν ο Πλάτων δια της θεμελιώσεως της ηθικής επί της αρετής. Ήδη από της εποχής του Ομήρου έλαβεν ηθικόν χαρακτήρα και δηλοί την θετικήν ιδιότητα

του ανθρώπου, δεδομένου ότι αρχήθεν ήτο το κύριον χαρακτηριστικόν γνώρισμα των θεών, οι οποίοι ανεγνωρίζοντο ως χορηγοί της αρετής προς τους ανθρώπους.³⁹ Η αρετή εμπεριέχει αυτήν ταύτην την ουσίαν της δικαιοσύνης και ο Θεός την χαρακτηρίζει ως το κύριον γνώρισμα του δικαίου ανθρώπου.⁴⁰

Γ. ΑΡΕΤΗ ΚΑΙ ΓΝΩΣΙΣ

Η καθιέρωσις της αρετής, ως ηθικής εννοίας, πραγματοποιείται πρωτίστως από της εποχής του Σωκράτους όπου συνετελέσθη η ταύτισις της αρετής μετά της γνώσεως, επί του θεμελίου της αυτογνωσίας. Ο ορθός λόγος, αδέσμευτος από κάθε πίστιν, κυριολεκτικώς απηλευθέρωσε τον άνθρωπον από τους δεσμούς του που τον συνείχον και κατέλυσε το κύρος των αξιών του εσωτερικού κόσμου. Όντως δια του ορθού λόγου διεταράχθησαν αι σχέσεις του ανθρώπου μετά του θείου και εδημιουργήθησαν υπαρξιακά προβλήματα. Τότε η ηθική συνείδησις έμεινε μετέωρη εις το κενόν. Αυτή θ' απελευθερωθή από την μίμησιν και την τυπικότητα της συνηθείας και θα στραφή προς το μέρος του αγνωστικισμού του Πρωταγόρου, συμφώνως προς τον οποίον: «τίποτε δεν γνωρίζει περί των θεών· ούτε αν υπάρχουν, ούτε πως είναι, ούτε αν δεν υπάρχουν, διότι πολλά εμποδίζουν την γνώσιν: η σκοτεινή φύσις του ζητήματος και η μικρά διάρκεια της ανθρωπίνης ζωής». Παραλλήλως ο ευσεβισμός των Σοφιστών προς τα ήθη και τους νόμους συνεδυάζετο προς την τακτικήν του Γοργία και των οπαδών του, απεκάλυψαν ότι η διάκρισις αγαθού και κακού, δικαίου και αδίκου οφείλεται εις την παντοδυναμίαν της ρητορικής τέχνης, της «πειθούς δημιουργού», ικανής να επιβάλλη την εξουσίαν εκείνων που επιθυμούσαν οι ισχυροί, με κίνητρον την χρησιμοθηρίαν. Αποτέλεσμα της διαδικασίας αυτής ήτο η ταύτισις της αρετής ουχί με την γνώσιν αλλά με την επιτηδειότητα.⁴¹ Η εξάρθρωσις του ηθικού βίου και η βαθμιαία απαξίωσις των αξιών και των αρετών προεκάλεσαν την αντίδρασιν του Σωκράτους, ο οποίος κατέστησεν την υπεράσπισιν του καθαρού ήθους και των αξιών ως του κατ'έξοχόν αγώνος της δημοσίας διδασκαλίας και του προσωπικού του βίου. Ακαταπόνητος συζητητής, άλλοτε αβρός και άλλοτε πικρός, κατώρθωσεν με την απaráμιλλον ειρωνείαν του ν' αποκαλύπτη την ουσίαν των ηθικών προβλημάτων και να προκαλή αμηχανίαν εις τους συνομιλητάς του.⁴² Δίχως αμφιβολίαν ο Σωκράτης υπήρξεν νους θετικός, ενδιαφερόμενος δια τα ζέοντα ζητήματα της εποχής του, τα οποία, ως εκ της φύσεώς των, έχουν διαχρονικήν ισχύ.⁴³ Ο Σωκράτης, θεμέλιον της διαλεκτικής δεινότητος, απεκάλυπτεν τας αυθαιρέτους αποφάνσεις και κατωχύρωνεν την ορθήν κρίσιν επί των συζητουμένων θεμάτων.⁴⁴

Ο Σωκράτης πιστεύει εις τον ορθόν λόγον, τον ορθόν στοχασμόν και την λογικήν κριτικήν θεώρησιν των ηθικών προβλημάτων. Άλλωστε το ύψιστον αγαθόν του ανθρωπίνου βίου, η ευδαιμονία, είναι υπόθεσις καθαρού λογικού συλλογισμού. Ο

λόγος εξελίσσεται, ως ο καταλύτης των αξιών, αντίθετος προ τον ηθικών εκπεσμόν των Σοφιστών.⁴⁵ Κατά τον Σωκράτη, αρετή είναι η ικανότης (αγαθός στρατηγός είναι ο ικανός στρατηγός, αγαθός πολιτικός είναι ο ικανός πολιτικός). Επομένως η αρετή θεμελιώνεται πρωτίστως επί της γνώσεως. Ο αγαθός πολίτης γνωρίζει τας υποχρεώσεις του καθώς και τα δικαιώματά του, πρωτίστως την αρετήν της δικαιοσύνης, και δη και της ανδρείας.

Είναι προφανές ότι, κατά τον Σωκράτη, η αρετή ταυτίζεται μετά της σοφίας και η κακία μετά της αμαθίας.⁴⁶ Υπό την έποψιν αυτήν, κατά τον Πλάτωνα, ο Αθηναίος στρατηγός Νικίας ομιλών προς τον Σωκράτη λέγει: «Πολλάκις ακήκοά σου λέγοντος, ότι ταύτα αγαθός έκαστος ημών, άπερ σοφός, α δε αμαθής, ταύτα δε κακός».⁴⁷ Πράγματι, ο ευσεβής, ο δίκαιος, ο ανδρείος είναι «σοφοί» επιστήμονες, υπό την πλατωνικήν έννοιαν του επιστημονικού πνεύματος. Η οσιότης είναι «η επιστήμη του θύειν τε και εύχεσθαι»⁴⁸ και ευσεβής είναι «ο τα περί τους θεούς νόμιμα ειδώς».⁴⁹ Δικαιοσύνη είναι η γνώσις (το ειδέναι) των νόμων, δια των οποίων ρυθμίζονται αι σχέσεις μεταξύ των πολιτών, δίκαιος δε είναι «ο τα περί τους ανθρώπους νόμιμα ειδώς».⁵⁰ Τέλος, ανδρεία είναι «η των δεινών και θαρραλέων επιστήμη και εν πολέμω και εν τοις άλλοις άपाσι»,⁵¹ επομένως, ανδρείος είναι πρωτίστως «ο επιστάμενος τοις δεινοίς τε και επικινδύνοις καλώς χρήσθαι».⁵²

Όντως, η οιονεί ταύτισις της αρετής μετά της αγαθούς γνώσεως κατοχυρώνει την ηθικήν και εν προκειμένω όλο το σύστημα των αξιών. Κίνητρον του εντίμου ηθικού βίου είναι ο λόγος, η ουσία της αληθούς και αντικειμενικής κρίσεως, δια της οποίας διεισδύει η νόησις εις την ουσίαν των όντων. Ο επιστήμων του αγαθού και του κακού, δηλονότι του οσίου και του ανοσίου, του δικαίου και του αδίκου, οδηγείται προς το αγαθόν και απομακρύνεται από το κακόν. Εις τον Πρωταγόραν ο Πλάτων εκτενώς αναλύει την σχέσιν της επιστήμης μετά του αγαθού και του κακού.⁵³

39. Όμήρου, Ίλιάς ο, 641, υ 411. Όδύσσεια ν 45-46.

40. Θεόγνις, Έλεγείαι Ι, 147 -148.

41. Παπανούτσος Ε., Ήθική, τόμ. 5, Δωδώνη, Άθήναι, 1995, σσ. 37 κ.έξ.

42. Πλάτων, Μένων 80α.

43. Πλάτων, Συμπόσιον 216d. Νιάρχος Κ., Γ., Πλάτωνος Συμπόσιον: Διοτίμας Έρωτος άποκάλυψις, Άθήναι, 2007, σσ. 89 κ.έξ.

44. Πλάτων, Συμπόσιον 174d, 175b. Ξενοφών, Συμπόσιον V 7.

45. Πλάτων, Γοργίας 491α.

46. Πλάτων, Πρωταγόρας 360c - d.

47. Πλάτων, Λάχης 194d.

48. Πλάτων, Εύθύφρων 14c.

49. Ξενοφῶν Ἀπομνημονεύματα IV 6, 4.
50. Ξενοφῶν Ἀπομνημονεύματα VI 6, 6.
51. Πλάτων, Λάχης 195a.
52. Ξενοφῶν Ἀπομνημονεύματα IV 6, 11.
53. Πλάτων, Πρωταγόρας 352b -c, 358a - b. Ξενοφῶν Ἀπομνημονεύματα IV 6, 8.